

РЕЦЕНЗИЯ

от Проф. д-р Минко Стоев Хаджийски – ВТУ „Св.Св.Кирил и Методий“ на дисертация на **Лайля Абжанова Утениязова** на тема **„Психокорекция на личностни и поведенчески промени при юноши в условия на социален стрес”**, представен за придобиване на образователна и научна степен „доктор по психология”, по научна специалност „3.2. Психология”

Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Юношеската възраст е сложна , противоречива и трудна за разбиране, както въобще, така и в конкретно индивидуален план. Причините за това са много и достатъчно добре изследвани. Тук ще си позволя да спомена само това, че тази възраст е преходна от детството към зрелостта. Това е свързано с редица промени – физиологични, когнитивни, емоционални и поведенчески. Социализацията, започнала в детството преминава на друго ниво и се интензифицира. Формират се морални представи и основни атитюди. Повишава се възприемчивостта спрямо влиянията на средата. Всичко това може да предизвика редица проблеми в личностен и социалнопсихологически план - тревожност, депресия, кризи, зависимости, алиенация, агресивни прояви и пр. Ето защо насочването на докторантката към изследване на личностните негативни промени при юношите, изпитващи социален стрес и търсене на консултативно-корекционни начини за противодействие е актуална и значима тема сама по себе си.

Дисертацията е построена стандартно и се състои от увод, изложение в три глави, заключение и списък на използваната литература. Общият обем е 172 страници. Текстът съдържа 2 таблици и 9 фигури. Списъкът на използваната литература включва 119 източника, от които 104 на руски език и 15 на английски.

Оценка на научно-приложните резултати и приноси на дисертационния труд

Дисертацията на Лайля Утениязова има следните по-значими и приносни резултати и достойнства:

1. На първо място следва да се посочи изборът на тематиката, която не само е важна от възрастово-психологическа и консултативно-корекционна страни, но предполага определени специфики, свързани с влиянието на социалнопсихологическите фактори на фона на народопсихологически и културни дадености. Освен това работата с юноши е трудна поначало поради системната си сложност и всякакво предложение в тази област може да се окаже полезно.
2. Разгледани е и подобаващо описани някои важни особености на юношеската възраст, в това число когнитивните, емоционални и поведенчески промени. Основателно е акцентирано на промените в Аз-концепцията, която от гледна точка на социалното функциониране е твърде важна. През нея се възприемат като лично значими всички влияния на средата. Поради стремежа за нейното запазване, някои могат да се явят като стресогенни.
3. Факторите на стрес в юношеската възраст правилно са разделени на личностни и социални, т. е. на вътрешни и външни. Поради голямото многообразие на личностни черти, авторката прави опит да ги сведе до определени конституционално –типологични групи, като използва класификацията за личностните акцентуации. Що се отнася до социалните влияния били те като макро или микро, са представени откъм тяхната негативна стресогенна страна, като даденост. Но е подчертана тенденцията им на промяна, която също благоприятства преживяване на стрес. В отделен подпараграф са

разгледани социално-информационните фактори, в качеството им на стресори в контекста на общия процес на социализация на юношите. Отчитайки емоционалната страна на информационния поток, авторката обръща внимание на както на стреса като резултат, така и на неговите психологически и дори психосоматически последици.

4. Втората глава на дисертацията е посветена на различните начини за оказване на психологическа помощ на юношите в ракурса на изследвания проблем. Сравнително пространно и компетентно са представени психотерапията, психокорекцията, семейното консултиране и груповия тренинг. Накратко са описани и два метода, в качеството им на специализирана психотерапевтична помощ.
 5. Постановката на изследването е дадена изчерпателно и ясно, включително цел, задачи, хипотеза и методика. Последната включва батерия от пет собствено подбрани тестове, които позволяват да се направи „Сравнителен многовекторен патопсихологичен анализ на психологическите, личностните и поведенческите нарушения при юношите с различен психотип.»
- Изследването е направено в два етапа, като единият е диагностичен, а другият терапевтичен. Интересен и удачен е подходът за сравняване на резултатите по отделни психопатологични показатели, получени при използването на различните инструменти, отнесени към четирите типа (циклоиден, истероиден, шизоиден и епилектоиден), предварително определени с теста на Личко. Направен е сравнителен анализ на резултатите от прилагането на двата психотерапевтични метода. Резултатите са онагледени таблично и графично.

6. Изводите дават достатъчна представа за практическите резултати от изследването, като приносните моменти са коректно посочени. В този смисъл може да се добави като принос самият подход на експериментално прилагане на малко известни терапевтични методи и отчитане на ефекта с двойно тестване преди и след интервенция.

Критични бележки

Към работата могат да се направят и някои бележки с оглед бъдещо развитие на тази тематика:

- Въпреки старанието на авторката да представи по-пълно изследването, от текста не става ясно каква част от изследваната извадка попада в проблемната област на личностни и поведенчески промени и дали тези промени са резултат на социален стрес или просто на проблемната възраст;
- От психотерапевтична гледна точка, конституционалните особености не подлежат на съществена корекция, а само част от техните поведенчески изяви. В този смисъл намирам, че не достатъчно е аргументирано използването на тези два терапевтични метода.
- Втората страна (етап) на изследването, състояща се в апробиране на психокорекционни интервенции спрямо проблемите юноши, подложени на социален стрес, не е описана достатъчно. От текста не става ясно как са прилагани методите и каква е процесуалната психокорекционна постановка (в т.ч. брой сесии, използвани техники, отношения с клиентите и пр.)
- Хипотезата в автореферата е дадена непълно от гл. точка на изследователската заявка. В оригиналния текст на дисертацията се споменава допускането за психотерапевтично повлияване, но някак между другото.

Тези забележки обаче не могат да повлияят цялостното положително впечатление от дисертацията.

Заклучение

В заключение намирам, че дисертационният труд на Лайля Абжанова Утениязова „Психокорекция на личностни и поведенчески промени при юноши в условия на социален стрес ” е интересен, оригинален и задълбочен. Поставен е на основата както на добре замислено и изпълнено изследване, така и на интерпретацията на значими литературни източници. Считаю, че отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор по психология” и препоръчвам на уважаемото жури нейното присъждане.

23.04. 2018 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/Проф. д-р Минко Хаджийски/